

Ilona Gwóźdź-Szewczenko, *Futuryzm w czeskim pejzażu literackim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009, 280 s., ISBN 978–83– 229–3061–8.

Publikacja Ilony Gwóźdź-Szewczenko *Futuryzm w czeskim pejzażu literackim* jest wynikiem badań literaturoznawczych prowadzonych przez Autorkę w trakcie studiów doktoranckich w Instytucie Filologii Słowiańskiej na Uniwersytecie Wrocławskim. Termin ukazania się publikacji znakomicie wpisał się w stuletni jubileusz powstania futuryzmu – prądu, którego jak pisze Józef Heistein, żadna historia literatury nie może pominąć milczeniem (por. Gwóźdź-Szewczenko 2009, s. 9).

Przedmiotem badań Autorki oraz zamierzeniem książki jest szerokie ukazanie futuryzmu jako prądu literackiego zarówno w kontekście literatury światowej, jak i w kontekście literatury czeskiej. Przy czym jego obecność w literaturze światowej nie budzi wątpliwości, natomiast z powodu sprzecznych opinii krytyczno-literackich w literaturze czeskiej wymaga swoistego udowodnienia.

Na całość omawianej publikacji składają się: wstęp, trzy rozdziały główne (z podziałem na podrozdziały), zakończenie, obszerny i wielojęzyczny spis bibliografii, streszczenia (w języku czeskim i angielskim) oraz indeks osób.

Rozdział 1 – *Není snadné psát o futurismu* – stanowi teoretyczne wprowadzenie do omawianego problemu. Autorka wskazuje na manifest futuryzmu autorstwa Filipa Tommasa Marinettiego (1909 r.) jako na inicjację prądu, który niebawem spowodował znaczne poruszenie w świecie artystycznym. W dalszej części rozprawy, Autorka skrupulatnie prezentuje dotychczasowy stan badań nad futuryzmem w Czechach. Teoretyczne wprowadzenie do zasadniczej części tematu książki Autorka opiera o bogaty materiał źródłowy, którym są wypowiedzi programowe i krytyczno-literackie. Jak pisze I. Gwóźdź-Szewczenko:

Wcześniejsze opracowania historycznoliterackie rzadko podkreślają pokrewieństwo zjawisk czeskich z futuryzmem. Tu zarysowuje się poniekąd inna tendencja: ich autorzy zazwyczaj w ogóle nie przywołują źródeł inspiracji, pomimo jego wyraźnej korespondencji z analizowanymi treściami literackimi (Gwóźdź-Szewczenko 2009, s. 18).

Najistotniejszą a zarazem najcenniejszą częścią książki są rozdziały 2 i 3 będące gruntowną analizą obszernego materiału literackiego oraz refleksją teoretyczną omawianego problemu.

Rozdział 2 – *Futuryzm jako persona »non grata« w czeskiej przestrzeni literackiej* – w oparciu o teoretyczne założenia prądu oraz wyznaczone przezeń na początku XX wieku nowe ramy interpretacyjne, skupia uwagę na problemie recepcji futuryzmu w Czechach. Autorka pracy przytacza tu wiele trafnych cytatów zaczerpniętych z tekstów futurystycznych, których treść potwierdza tezę badaczki, że większość poświęconych futuryzmowi publikacji nie traktowała tematu z należytą powagą, a nawet

przybierała formę ironiczną. Interesującym jest również fakt, że nierzadko owe polemiczne opinie poprzedzał opis własnych reakcji na twórczość futurystyczną:

Futuryzm postrzegany był więc bardzo emocjonalnie, a jego recepcji towarzyszyła wrogość i silne oburzenie. Poszukiwanie kształtu odbioru futurystycznego – aczkolwiek świadomego swej zuchwałości – wniosku, że właśnie ci pierwsi komentatorzy i interpretatorzy są autorami takiej polaryzacji stanowisk interpretacyjnych, które uwarunkowały także późniejsze, też wysoce negatywne, odniesienia metafuturystyczne (Gwóźdź-Szewczenko 2009, s. 44–45).

Autorka wskazuje również na ostrożne a nawet niechętne futurystom opinie autorów zagranicznych (m.in. G.K. Chestertona, I. Erenburga, G. Apollinaire'a). W dalszej części rozdziału badaczka na podstawie przytaczanych opinii, konfrontuje futurystykę z innymi kierunkami literackimi, przede wszystkim z romantyzmem, naturalizmem, impresjonizmem oraz kubizmem. Autorka pracy trafnie konstatuje, że:

[...] każda próba zdyskredytowania futurystyki polegała na jego unieruchomieniu, wtłoczeniu w ramy jakichś innych tendencji istniejących współcześnie (Gwóźdź-Szewczenko 2009, s. 71).

Rozdział 3 – *Futuryzm jako bodziec obrazoburczy i impuls obrazotwórczy* – to najobszerniejsza część książki, która podzielona została na trzy podrozdziały. Ich treść dotyczy w pierwszej kolejności włoskiej tradycji futurystyki w odniesieniu do cywilizacji czeskiego pisarza S. K. Neumanna, w dalszej części rozdziału mamy do czynienia z politycznymi kontekstami futurystyki i tradycji rosyjskiej w odniesieniu do poezji zaangażowanej W. Majakowskiego. Ostatni podrozdział traktuje o relacjach futurystyki z czeską poezją proletariacką jak również poetyzmem grupy Devětisil. W tej najbardziej empirycznej części pracy Autorka niezwykle interesująco prowadzi wywód badawczy, którego celem jest prezentacja sposobów praktycznego zastosowania futurystycznych metod twórczych na czeskim gruncie literackim.

Publikacja I. Gwóźdź-Szewczenko prezentuje nietuzinkowe i nowatorskie spojrzenie na zjawisko futurystyki w czeskim życiu literackim. Analizowany przez Autorkę materiał różnorodny, bezspornie dowodzi obecności futurystyki w literaturze czeskiej XX wieku. Badaczka udowodniła obecność futurystyki w oparciu o dogłębną analizę dwóch antagonistycznie usytuowanych warstw: powierzchownej (komentarze, noty krytyczne) oraz głębinowej (doktryny artystyczne). Ponieważ – jak słusznie zauważa Autorka pracy – obie warstwy nie były wobec siebie kompatybilne, zakłóciły odbiór futurystyki w czeskim życiu literackim. Donośny głos krytyki zdominował a nawet zdeformował autentyczną myśl artystyczną futurystyki. Jednak jak pisze Autorka książki:

[...] futurystyka płynęła wartkim strumieniem, zasilając rodzime tendencje literackie. Był to bowiem kierunek prowokujący nie tylko do zmagania się z jego ideą, ale także powodował refleksję nad dotychczasowymi formami artystycznego wyrazu (Gwóźdź-Szewczenko 2009, s. 213).

Niezwykle bogaty, urozmaicony a przede wszystkim dobrze wykorzystany materiał badawczy, który zgromadziła badaczka, pozwolił na jego celną analizę oraz wartościowanie. Wywód naukowy, mimo iż z gruntu dotyczy sfery literaturoznawczej, nie wyklucza kontekstów szerszych, do których zaliczyć należy chociażby historię sztuki czy politykę.

Podsumowując, omawiana książka stanowi interesujące i wartościowe źródło wiedzy nie tylko dla historyków literatury oraz bohemistów, ale również dla szerokiego grona czechofilów z zamiłowania.

Katarzyna Chrobak, Wrocław